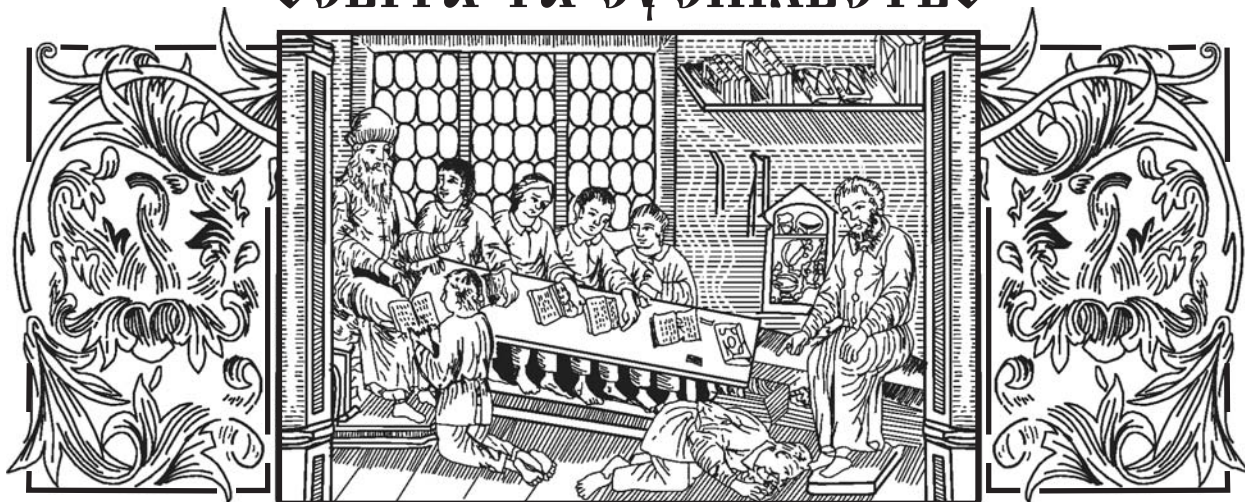

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

УДК 615.15:614.253 (477.54)

Етичний кодекс фармацевтичних працівників України як основа діяльності фармацевтів у сучасному суспільстві

Карина Іванова,

кандидат соціологічних наук, доцент,
проректор з науково-дослідної роботи,

Алла Лантух,

кандидат філософських наук, доцент,
Національний фармацевтичний університет,

Михайло Мирошніченко,

аспірант,
Харківський національний медичний університет,

Сергій Мирошніченко,

завідувач жіночої консультації
Ізюмської центральної міської лікарні

У руках неука ліки — отрута і за своєю дією можуть бути порівняні з ножем, вогнем або світлом. У руках же людей досвідчених ліки уподібнюються напою безсмертя.

Аюр Веда

Шершими універсальними кодексами, що представляють собою набір загальнолюдських цінностей, були зведення релігійних правил. У зв'язку з тим, що універсальних норм

було недостатньо для регулювання поведінки людини в специфічних ситуаціях, почали виникати кодекси, що визначають поведінку окремих соціальних груп суспільства.

В таких областях діяльності, як медицина та фармація, етика відносин як між фахівцями та пацієнтами, так і між окремими суб'єктами, має безліч особливостей. Дотримання вироблених суспільством моральних принципів може забезпечити використання сучасних досягнень біології, фармації, медицини й охорони здоров'я в цілому на благо суспільства та людини.

В наш час найбільш розповсюдженими є два види етичних кодексів — професійні та корпоративні, які регулюють стосунки людей усередині даної групи. Професійні кодекси регулюють стосунки усередині професійного співтовариства та ефективні для професій, де найбільш виражені професійні етичні дилеми. Метою створення професійних кодексів є регулювання стосунків усередині професійного співтовариства в складних етичних ситуаціях, формування довіри до представників даної професії і підвищення статусу професійного співтовариства в соціумі [1, 2].

Фармацевтичні співтовариства різних країн з метою створення сприятливих умов для виконання головного завдання будь-якого фармацевта дійшли до розуміння того, що необхідно звести в один документ всі правила професійної поведінки та етичні норми, а також заявити про принципи та цінності, що визначають роль та відповідальність фармацевта перед суспільством. Так, в багатьох країнах світу з'явилися етичні кодекси фармацевтів. Одним з перших етичних кодексів фармацевтів Нового часу є «Code of Ethics of the APhA», прийнятий у XX ст. Американською фармацевтичною асоціацією. Так, за цим кодексом фармацевт повинен, перш за все, брати до уваги здоров'я та безпеку хворого і як спеціаліст охорони здоров'я ставитися з повагою до кожного хворого з усією повнотою професійних знань та здібностей; постійно удосконалювати і поглиблювати свої професійні знання; ніколи не повинен брати участі у виготовленні або ж розповсюдженні фармацевтичних засобів, медичних матеріалів, які не мають належної якості,

не відповідають затвердженим вимогам чи не мають терапевтичної цінності для хворого; повинен забезпечувати хворого правдивою, конкретною і вичерпною професійною інформацією; повинен належати до організації, метою якої є підвищення фармацевтичного фаху, і сприяти роботі цієї організації за рахунок свого вільного часу, а також власних коштів.

У 1997 р. Міжнародною фармацевтичною федерацією (МФФ) був прийнятий «Code of Ethics for Pharmacists», який служить моделлю для написання національних фармацевтичних кодексів [3]. Кодекс складається з двох частин: вступної частини, або преамбули, і принципів. Вступна частина етичного кодексу обґрунтовує мету створення і прийняття даного документа. Так, метою кодексу МФФ є декларування фундаментальних принципів професії, що засновані на моральних зобов'язаннях та цінностях, які могли б стати посібником для фармацевтів у їх стосунках із суспільством. Друга і головна частина кодексів складається з етичних норм та моральних принципів діяльності фармацевтів та провізорів. В етичному «Code of Ethics for Pharmacists» МФФ перераховані наступні принципи, які знайшли своє відображення в багатьох національних етичних кодексах:

— основним обов'язком фармацевта є турбота про благо кожного пацієнта. Відповідно до кодексу МФФ з цього принципу випливають наступні зобов'язання: бути об'єктивним; ставити здоров'я та благополуччя людини вище особистих або комерційних інтересів; сприяти праву людини на безпечне та ефективне лікування;

— фармацевт ставиться однаково до всіх пацієнтів;

— поважає право пацієнта на вибір способу лікування.

Відповідно до кодексу МФФ, в тих випадках, коли фармацевт залучений до процесу розробки планів лікування, він повинен бути впевнений, що це робиться з відома хворого;

— поважає та захищає право пацієнта на конфіденційність;

— співпрацює з колегами та іншими фахівцями і поважає їх систему цінностей і професійні здібності;

— у своїх професійних стосунках проявляє чесність і надійність;

— служить кожній людині окремо і суспільству в цілому;

— підтримує на належному рівні і постійно розвиває свої професійні знання та навички;

— фармацевт зобов'язаний забезпечити безперервність надання фармацевтичних послуг у випадках виникнення виробничих суперечок, закриття аптеки або конфлікту на основі особистих переконань. В МФФ говориться, що в подібних ситуаціях фармацевт повинен направити пацієнта до іншого фармацевта, а у випадку закриття аптеки — забезпечити пацієнтів інформацією про аптеку, в яку переведені дані, якщо такі велися.

Станнім часом у зв'язку з розвитком бізнесу, ринків та появою великої кількості організацій, що займаються фармацевтичним бізнесом, актуальним стало питання створення корпоративних кодексів етики, які визначають етику взаємин усередині корпоративних фармацевтичних співтовариств, завдяки чому підвищується конкурентоспроможність, авторитет компанії.

Перетворення етики в певне обмеження діяльності та в інструмент керування компанією здійснюється за допомогою створення етичної програми, завданням якої є встановлення етичного процесу, спрямованого на впровадження етичних стандартів в усі операції і процедури бізнесу.

Елементами такої програми є:

— кодекси поведінки, або етичні кодекси;

— етичні тренінги та навчання;

— етичні комітети;

— соціальний/етичний аудит.

Центральне місце в етичному процесі займає етичний кодекс. Корпоративний кодекс містить загальні принципи для професії, розроблені громадськістю, і свої власні, що відображають принципи даної

корпорації, правила поведінки. Етичні кодекси визначають етичні цінності, принципи та правила, необхідні для корпорації та її працівників. Цінності характеризують той ідеал, до якого прагне фірма спільно зі своїми партнерами: довіра, вірність і відданість, повага, прагнення уникати конфліктів, а також інновації в команді, безперервне удосконалення роботи та задоволення потреб споживачів. Вони визначають напрямок, у якому рухається компанія для реалізації своїх цілей.

На основі прийнятих цінностей розробляються етичні принципи — конкретні цілі, до яких прагне фірма. Вони повинні застосовуватися в повсякденних управлінських рішеннях всіма членами організації і можуть використовуватися для регулювання поведінки в області професійної діяльності; підзвітності; безпеки робочого місця; довіри в здійсненні реклами; захисту зовнішніх зв'язків з акціонерами, клієнтами й громадськістю; балансу між прозорістю й відкритістю та конфіденційністю; зв'язків з місцевим населенням; участі в політичній діяльності; заборони переслідувань і дискримінації [4].

Правила поведінки, що опираються на цінності й принципи, визначають, що можна й чого не можна робити. Їх виконання обов'язкове для всіх співробітників фірми і її керівників. Кодекс корпоративної етики може виконувати три основні функції:

— репутаційна;

— управлінська;

— розвиток корпоративної культури.

Репутаційна функція полягає у формуванні довіри до компанії з боку клієнтів, постачальників і т.д. Наявність у компанії кодексу корпоративної етики стає загальносвітовим стандартом ведення бізнесу; *управлінська* функція — регламентація поведінки в складних етичних ситуаціях. Підвищення ефективності діяльності співробітників здійснюється шляхом регламентації пріоритетів у взаємодії з клієнтами, постачальниками, визначення порядку прийняття рішень у

складних етичних ситуаціях, вказівки на неприйнятні форми поведінки. *Кодекс корпоративної етики* — вагомий фактор розвитку корпоративної культури. Кодекс передає цінності компанії всім співробітникам, орієнтує співробітників на єдині корпоративні цілі.

Виділяють два варіанти корпоративного етичного кодексу: декларативний та розгорнутий.

Декларативний — не тільки ідеологічна частина кодексу без регламентації поведінки співробітників. У конкретних ситуаціях співробітники самі повинні орієнтуватися, як їм поводитися, виходячи з базових етичних норм. Однак в деяких ситуаціях співробітникам важко оцінити етичну правомірність конкретного вчинку на основі загальних принципів. Щоб даний кодекс дійсно працював, компанії звертаються до постійної трансляції принципів через співгімну, символіку, спеціальний «дресс код», регулярне обговорення й інші корпоративні ритуали. Декларативний варіант кодексу вирішує, в першу чергу, завдання розвитку корпоративної культури.

Розгорнутий варіант кодексу містить конкретну регламентацію поведінки співробітників. Звичайно в такі кодекси включають наступні вимоги: дотримуватися загальноприйнятого стилю одягу, уникати вживання наркотиків, додержуватися розпоряджень керівника установи та негайно їх виконувати, дотримуватися конфіденційності, не приймати подарунки від зацікавлених осіб, дотримуватися законів і законодавчих актів, не використовувати власність організації в особистих цілях, не допускати дискримінації за віком, статтю, сексуальною орієнтацією, повідомляти про випадки незаконної або сумнівної діяльності співробітників та ін.

Щоб етичний кодекс зберіг актуальність і життєву силу, а також відповідав змінам у законодавстві й економіці, його необхідно регулярно переглядати та оновлювати. Щоб етичний кодекс не залишився просто декларацією, корпорація повинна:

— визнати важливість і необхідність ведення бізнесу на основі моральних цінностей;

— бути готовою до того, що прийняття етичного кодексу може підсилити внутрішню критику її діяльності і у зв'язку з цим створити конструктивне ставлення до неї;

— бути готовою до росту зовнішньої критики; необхідно з'ясовувати думки всіх зацікавлених осіб;

— визнати плюралістичну природу суспільної системи. Підприємство — компонент суспільства, і, затверджуючи етичні норми спілкування у себе, воно сприяє їх поширенню і у навколишнє соціальне середовище.

З метою підвищення етичності співробітників фірм використовують наступні методи:

— «карти етики» — набір етичних правил і рекомендацій, що конкретизують етичний кодекс корпорації для кожного співробітника компанії. Вони містять також ім'я, телефон консультанта компанії з етичних питань;

— комітети з етики — одні організації створюють постійні комітети для оцінки повсякденної практики з погляду етики, майже всі члени таких комітетів — керівники вищого рівня; інші не створюють таких комітетів, але наймають фахівця, так званого адвоката з етики. Його завдання — вироблення судження з етичних питань, пов'язаних з діяльністю організації, а також виконання функції «соціальної совісті» організації;

— навчання етичному поведінку — при цьому працівники знайомляться з етикою бізнесу, що підвищує сприйнятливості працівників до етичних проблем, які можуть перед ними виникати;

— етична експертиза — всебічний аналіз конкурентного аспекту діяльності організації, що викликає стурбованість вищого керівництва, персоналу або громадськості і може вплинути на імідж та перспективи організації. Результат такої експертизи — система пропозицій, спрямованих на поліпшення морального

клімату та моральної респектабельності організації, а також внесення корективів у практику;

— етичне консультування проводиться, коли проблеми організації не можуть бути вирішені силами самої організації (або в ній відсутні відповідні структури) через складність і суперечливість ситуації, пов'язаної з конкретними моральними дилемами, для чого запрошують компетентних незалежних фахівців з етики бізнесу [1–3].

Етичний кодекс фармацевтичного працівника відіграє величезну роль. Фармацевтичний ринок України у своєму динамічному розвитку постійно стикається з низкою проблем у сфері забезпечення населення лікарськими засобами, «фармакологічною агресією», необхідністю оперативного вирішення морально-етичних питань медичного обслуговування населення, проникнення на ринок фальсифікованих, субстандартних та незареєстрованих ліків тощо.

Важливою умовою розв'язання зазначених проблем є введення у фармацевтичну практику Етичного кодексу фармацевтичних працівників України, прийнятого на VII з'їзді фармацевтів, який відбувся у м. Харкові на базі Національного фармацевтичного університету 15–17 вересня 2010 р. Кодекс підготовлено з урахуванням офіційних матеріалів ВООЗ, Міжнародної фармацевтичної федерації (FIP), Всесвітньої медичної асоціації (WMA). Законодавчою базою цього документа є, насамперед, Закони України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про лікарські засоби», «Про захист прав споживачів», «Про рекламу», «Цивільний кодекс» та інші законодавчі акти [5].

Прийнятий Кодекс визначає етичні норми професійної поведінки та відповідальності, які мають стати взірцем для провізорів та фармацевтів у їх стосунках із суспільством в умовах формування ринкових відносин, коли зростає роль та вагомість фармацевтичної професії. Законність, гуманізм, професіоналізм,

конфіденційність, індивідуальний підхід до хворого — це лише невелика частина принципів, яких має дотримуватися фармацевтичний працівник. Головна мета Етичного кодексу — задекларувати фундаментальні принципи професії фармацевта та визначити етичні норми поведінки й відповідальності, регулювати взаємовідносини у разі конфліктних ситуацій.

Кодекс спрямований на захист гідності та права людини на охорону здоров'я, а також визначає обов'язки та моральну відповідальність фармацевтичних працівників у процесі здійснення професійної діяльності.

Кодекс є сукупністю норм фармацевтичної етики та деонтології, якими слід керуватися в процесі надання кваліфікованої та якісної, доступної та своєчасної фармацевтичної допомоги населенню. Він повинен сприяти формуванню довіри до професійної діяльності провізорів і фармацевтів, підвищенню статусу й іміджу цих професій у суспільстві.

Окремим розділом визначено основні завдання професійної фармацевтичної діяльності фахівця галузі, насамперед сприяння профілактиці захворювань, збереження здоров'я людини; сприяння раціональному призначенню та застосуванню лікарських засобів та виробів медичного призначення, забезпечення гарантій якості та безпеки їх застосування тощо.

Зазначено, що фармацевтичний працівник повинен будувати відносини з колегами та лікарями на основі взаємоповаги, з дотриманням професійної етики, підтримки взаємного авторитету в очах хворого.

Підкреслено обов'язок фармацевтичного працівника підвищувати свій професійний рівень та опановувати нові практичні навички. А при створенні та дослідженні лікарських засобів, їх реєстрації, виробництві та реалізації фармацевтичний працівник повинен керуватися вимогами міжнародних стандартів, рекомендаціями ВООЗ, національною

законодавчою базою, що регулює фармацевтичну діяльність.

Фармацевтичний працівник повинен також професійно аналізувати інформацію щодо лікарських засобів та виробів медичного призначення, що надається їх розробниками, виробниками та дистриб'юторами, а також уміти давати їй об'єктивну професійну та етичну оцінку.

Як вказано у Кодексі, за порушення принципів та норм професійної етики фармацевтичний працівник несе відповідальність перед фармацевтичною спільнотою, а також згідно з чинним законодавством України, якщо ці порушення одночасно стосуються його норм.

Кодекс діє на всій території України, використовується установами, закладами, організаціями в усіх сферах фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я: освіти, науки, контролю якості лікарських засобів, їх виробництва, оптової та роздрібною реалізації, інформації та реклами.

Але навіть прийняття Етичного кодексу фармацевтичного працівника не вирішить усіх проблем, хоча і сприяє поліпшенню ситуації. Ринок ліків повинен бути не тільки конкурентним, але й соціально спрямованим. У будь-якій країні світу вимоги у цій сфері встановлює держава за допомогою професійного співтовариства. Фармація не є відірваною від загальнодержавної політики побудо-

ви громадянського суспільства. Медична система України потребує реформ. Щоб їх здійснити, потрібно створити єдиний механізм «держава + медична сфера + освіта + населення». Достатнє фінансування, належний рівень фармацевтичного навчання, культури та етики, знання своїх прав, усвідомлення відповідальності за свої вчинки, відповідна міра відповідальності та соціальні реформи — необхідні передумови професіоналізму в медичній галузі. Адже йдеться про найдорожче — здоров'я людей.

Література

1. *Лопатин, П.В.* Биоэтика : [учебник] / П.В.Лопатин, О.В.Карташова. — М. : ГЭОТАР-Медиа, 2009. — 272.
2. *Лопухин, Ю.М.* Биоэтика / Ю.М.Лопухин. — М. : ГЭОТАР-Медиа, 2003. — 125 с.
3. *Этический кодекс фармацевта* — «Code of Ethics for Pharmacists» (принят Международной фармацевтической федерацией в 1997 г.).
4. *Островская, И.В.* Медицинская этика : сб. документов / И.В.Островская. — М. : АНМИ, 2001. — 241 с.
5. *Етичний кодекс фармацевтичних працівників України.* — Харків, 2010. 16 с.

12.12.2010